

Попов М. П.,
кандидат наук з державного управління, професор, професор кафедри
публічного управління та регіоналістики ІПСУ НУ «Одеська політехніка»
Ровинська К. І.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
ІПСУ НУ «Одеська політехніка»

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Конституція України 1996 року закріпила гендерну рівність як одну з основних засад прав і свобод людини, що відповідає міжнародним стандартам. Це відображено в низці статей, які забезпечують рівність у правах, свободах і обов'язках громадян. Водночас національна модель імплементації міжнародно-правових стандартів гендерної рівності базується на положеннях Конституції, зокрема, на статті 9, яка визнає міжнародні договори частиною національного законодавства, та статті 18, що визначає основні засади зовнішньої політики [1]. Однак ця модель потребує вдосконалення, зважаючи на сучасний статус України як кандидата на членство в ЄС, правовий режим воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення.

У багатьох дослідженнях неодноразово обґрунтовувався взаємний вплив гендерних питань і процесів забезпечення безпеки держави та суспільства. Цей зв'язок стає особливо актуальним у сучасних умовах, коли концепція безпеки виходить за рамки виключно військових аспектів і охоплює ширший соціальний контекст. Вбачається, що залучення жінок і чоловіків на рівних умовах до процесів прийняття рішень у сфері безпеки та оборони сприяє більш збалансованій і ефективній політиці. Гендерна різноманітність у структурах безпеки зменшує ймовірність ігнорування потреб різних груп населення.

У воєнних умовах традиційні гендерні ролі часто змінюються. Жінки можуть брати активну участь у волонтерській, гуманітарній, медичній діяльності

або навіть долучатися до військової служби. Чоловіки, в свою чергу, стикаються з викликами, пов'язаними з реінтеграцією після участі у бойових діях.

Під час збройних конфліктів жінки, діти та літні люди нерідко стають найбільш уразливими категоріями населення. Захист їхніх прав і створення умов для безпеки потребує інтеграції гендерного підходу в політику національної безпеки.

Разом з тим, забезпечення гендерної рівності в секторах оборони, поліції, дипломатії та управління підвищує довіру населення до інститутів держави, що є важливим для стабільності та безпеки. У ситуаціях конфліктів зростає ризик сексуального насильства, що використовується як зброя війни. Запобігання таким злочинам і забезпечення правосуддя є важливими компонентами гендерно орієнтованого підходу до національної безпеки.

Україна як учасниця глобальних ініціатив (зокрема, Резолюції Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека») зобов'язана інтегрувати гендерну перспективу в усі аспекти забезпечення миру та безпеки. Таким чином, питання гендеру є невід'ємною частиною національної безпеки, оскільки врахування гендерних аспектів робить її політику більш інклюзивною, стійкою та ефективною.

Одночасно, членство України в Європейському Союзі вимагає суттєвої адаптації національного законодавства до європейських стандартів, зокрема у сфері забезпечення гендерної рівності. Європейський Союз приділяє значну увагу цьому аспекту, ставлячи високі вимоги не лише до формального закріплення принципів рівності між чоловіками і жінками, але й до створення ефективних механізмів їх реалізації [2]. Це обумовлено важливістю інтеграції гендерної рівності у всі сфери життєдіяльності суспільства як основоположного принципу демократії, верховенства права та поваги до прав людини, які є базовими цінностями ЄС.

Однією з ключових вимог ЄС є не просто декларація принципів гендерної рівності, але й забезпечення їх практичного виконання. Зокрема, це передбачає прийняття законодавчих актів, спрямованих на запобігання гендерній дискримінації, створення інституцій для моніторингу виконання таких актів, реалізацію програм просвітницької роботи та інші заходи. Європейський Союз

також вимагає впровадження спеціальних політик, спрямованих на подолання структурної нерівності у доступі до ринку праці, освіти, політичного представництва та участі в управлінні.

В умовах воєнного стану гендерна рівність стає ще більш актуальною проблемою через специфічні виклики, що постають перед суспільством. Безпекові фактори, такі як військові дії, переміщення населення та гуманітарна криза, змінюють традиційні соціальні ролі чоловіків і жінок. Зокрема, жінки все частіше займають ключові ролі у волонтерських, соціально-економічних і оборонних процесах. Водночас чоловіки, які часто задіяні на фронті, стикаються з іншими викликами, такими як психологічне навантаження та реінтеграція після завершення бойових дій [3].

У цих умовах зростає ризик гендерної дискримінації. Наприклад, жінки можуть стикатися з обмеженнями у доступі до управлінських позицій, фінансових ресурсів або можливостей професійного розвитку, тоді як чоловіки - із недостатньою підтримкою у реінтеграції в мирне суспільство. Ситуація потребує впровадження дієвих механізмів для забезпечення гендерної рівності, включаючи розробку антидискримінаційного законодавства, створення національних комісій чи рад із питань гендерної рівності, а також організацію тренінгів і семінарів для державних службовців, роботодавців та громадян. Окрему увагу слід приділити формуванню політик і програм, адаптованих до викликів, що виникають у воєнний та післявоєнний періоди, аби враховувати специфіку суспільних змін і нові потреби населення.

Реалізація принципів гендерної рівності в умовах воєнного стану повинна базуватися на розробці системних підходів, таких як:

- інклюзивні механізми участі жінок у процесах прийняття рішень, зокрема в оборонній і безпековій сферах;
- соціальні програми для підтримки чоловіків і жінок, що зазнали впливу воєнних дій;
- просвітницька робота, спрямована на подолання гендерних стереотипів та розширення можливостей для рівноправної участі у всіх сферах життєдіяльності.

Таким чином, досягнення гендерної рівності в умовах адаптації до європейських стандартів та воєнного стану вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчої бази, розробку нових інституційних механізмів та посилення інтеграції принципу рівності у всі сфери державної політики та суспільного життя.

У перспективі післявоєнного відновлення України гендерна рівність стає критично важливою для залучення всіх громадян до процесів відбудови, створення робочих місць, розвитку освіти, охорони здоров'я та інших сфер.

Відмічаємо, хоча Конституція України заклала основи для забезпечення гендерної рівності, існуюча модель її реалізації не є достатньо адаптованою до сучасних викликів і завдань. У цьому контексті необхідні комплексні оновлення, які враховуватимуть новий статус країни, безпекові реалії та стратегічні цілі, що відповідатимуть міжнародним стандартам і сприятимуть сталому розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Топчій Г., Литвиненко А., Івженко І. Гендерна політика в Україні: сучасні трансформації. *Наукові перспективи (Naukovì perspektivi)*. 2022. № 1 (19). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-233-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-233-245).
2. Таран А. Шлях до рівності: стратегія гендерної рівності європейського союзу 2020 – 2025. *Юрфем.ua*. URL: <http://surl.li/ecvrtc>.
3. Шепіль А. В. Гендерна політика в адміністративному управлінні : master's thesis. 2020. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81817>